

Zapomenutá prosincová tragédie

22.11.2023 - | Městská část Praha 7

V posledních letech 19. století se pozvolna začal proměňovat charakter dolních Holešovic. V doposud téměř výhradně průmyslové enklávě v oblasti Manin poblíž tehdejších ústředních jatek, ale i na druhé straně poloostrova u starodávné čtvrti zvané Zátory pomalu začínají růst obytné domy.

V druhé polovině roku 1893 se třípatrový dům začal stavět i v Nádražní ulici (dnes Železničářů) na dohled od tehdejšího areálu městské plynárny a nedaleko od magistrátní expozitury, tedy zjednodušeně řečeno obdoby dnešního úřadu městské části, která sídlila v dnes již neexistujícím domě č. p. 265. Majitelem pozemku a investorem vznikající stavby byl bednářský mistr Jan Charvát (1848–1908). V první řadě se rozhodl přestěhovat do Holešovic svou bednářskou dílnu, kterou dosud provozoval v Hybernské ulici č. p. 1000. Nejprve si tedy na svém pozemku nechal postavit novou dílnu a několik kůlen, ve kterých plánoval skladovat výrobky své firmy – menší dřevěné soudky určené zejména na potraviny. 14. prosince vydal pražský magistrát Charvátovi kladné kolaudační rozhodnutí, čímž mu povolil provozovat živnost v nové dílně. Charvát se, zcela v duchu tehdejších zvyklostí, rozhodl zhodnotit svůj pozemek i jinak – naplánoval na něm také stavbu třípatrového podsklepeného obytného domu.

Stavba byla zahájena v polovině září 1893 a prováděl ji stavitel Jan Procházka, jehož firma sídlila na tehdejší Ferdinandově třídě (dnes Národní). Práce probíhaly bez problémů, hrubá stavba zdiva byla prakticky hotova, zanedlouho měla následovat instalace krovu.

Vše se změnilo během osudného pátečního podvečera 15. prosince 1893. Už bylo po setmění, čtyřem desítkám zde pracujících dělníků a dělnic se směna pomalu chýlila ke konci, když se těsně před půl pátou odpolední ozval z rozestavěného domu zvláštní zvuk. Střední „komínová“ stěna dokončovaného domu se náhle zřítila a strhla s sebou i větší část obvodových zdí, které se dílem zbortily dovnitř stavby, větší část materiálu pak skončila na přilehlé silnici.

Samotné okamžiky katastrofy přiblížil Národním listům jeden z přímých svědků, zedník Antonín Smolík z Klecan (právě z této vesnice pocházela část dělníků zaměstnaných na stavbě): „Pracoval jsem ve společnosti 10 zedníků na dvorečném rohu novostavby. Zdili jsme schodiště. Z práce této byli jsme pojednou vyrušeni praskotem. Všichni jsme se ohlédli a tu s hrůzou viděli jsme, že podlahové trámy v nádražním křídle (část domu orientovaná směrem do ulice, respektive k blízkému nádraží – pozn. aut.) novostavby se od sebe oddělily a že celá tato část stavby za hrozného praskotu se řítí. Dali jsme se do křiku a jedenkaždý odhodiv svůj nástroj, pomýšlel na svou vlastní záchranu. Někteří spěchali po schodech dolů, bratr můj, Karel Smolík, skočil s třetího patra na zem. Spěchal jsem nejprve po schodech do druhého patra, když jsem ale viděl bratra řítiti se do propasti, domníval jsem se, že snad celá stavba se řítí, a proto vylezl jsem do okna druhého patra a skočil jsem za bratrem. Dole děkovali jsme nebesům, že jsme zachráněni. Za malou chvíli přišli ostatní naši soudruhové. První naší péčí bylo, abychom našli svého otce. Pracoval na nádražním křídle stavby, a proto jsme tam spěchali. Leč tam hrůzou skorem jsme oněměli. Celá tato část stavby byla sřícena a po všech zednících a nádenících, kteří tam pracovali, nebylo ani známky. Viděli jsme, že je po otci veta. Nicméně doufali jsme, že bude zachráněn, neboť ze sutin bylo slyšeti lidské hlasy, o pomoc volající. V očekávání našem jsme však byli zklamáni...“

Záchranné práce

Zřícení stavby provázal hluk, který okamžitě přilákal řadu lidí z okolí. Poblíž, na bubenském nádraží,

se pohyboval zřízenec František Janoušek, který ihned běžel na policejní strážnici, odkud pak bylo telefonováno do okolních ochranných stanic (sídla hasičů). Na místo se tak poměrně brzy dostavili hasiči z blízkých stanic – v první řadě z přilehlého nádraží státních drah, z Holešovic a z Libně. Okamžitě se pustili do odklizení trosek ve snaze vysvobodit zasypané dělníky, kteří pád zdíva přežili. Nejodvážnějším hasičům se po odhrabání trosek podařilo vniknout do sklepních prostor, které při světle loučí prohledávali. Právě odsud se totiž ozýval silný nárek zraněných dělníků.

Do sedmé hodiny večerní se podařilo ze zbořeníště vytáhnout celkem šest lidí, více či méně zraněných. Byli odneseni do blízké restaurace na bubenském nádraží, kde byla zřízena provizorní ošetrovna a péči jim zde poskytli čtyři lékaři, které mezitím zburcovali svědci neštěstí. Jeden ze zraněných, zedník Jan Krčil z Braníka, byl těžce zraněn na hlavě a v bezvědomí, v kritickém stavu byl odvezen do všeobecné nemocnice. Stejně tak i osmnáctiletý zedník Antonín Walter z Klecan, jenž zemřel ještě během transportu do nemocnice, a stal se tak první potvrzenou obětí neštěstí.

Zároveň ale bylo zřejmé, že pod troskami zůstalo několik osob, které takové štěstí neměly. Ve sklepech byly prakticky ihned objeveny dvě mrtvoly, které ale prozatím nebylo možno vytáhnout. Počet mrtvých, respektive nezvěstných, nebylo možné v prvních hodinách určit, protože ve zmatku nastalém po neštěstí celá řada stavebních dělníků místo hrůzy spěšně opustila.

Ke zbořeníšti byli povoláni také pražští radní, kteří zastupovali Holešovice – Jan Seifert a Eustach Neubert. Právě stavitel Seifert se společně s velitelem hasičů Tůmou ujal vedení záchranných prací. Z dnešního pohledu je těžké si představit bezmoc zasahujících záchranářů, kteří neměli k dispozici prakticky žádnou techniku, například o elektrickém osvětlení místa ani nemluvě. Právě absolutní tma a zároveň riziko pádu zbylého zdíva vedly zasahující k rozhodnutí práce přerušit až do rozednění následujícího dne. Jen stavitele Jana Procházku ještě čekal dlouhý výslech na policejní stanici.

Příčiny a důsledky katastrofy

Následující den začalo v sedm hodin ráno odklizení trosek. Zpráva o katastrofě se brzy rozkřikla po celé Praze a k místu neštěstí se vydaly tisíce (!) zvědavců, kteří sledovali průběh záchranných prací. Od místa neštěstí je musel oddělovat kordon policistů. Dostavili se také zástupci stavebního odboru magistrátu, policejní vyšetřovatel a samozřejmě hasiči. Zúčastnění se nedokázali shodnout, jakým způsobem pokračovat. Jedni navrhovali postavit kolem zbylého zdíva lešení a pomalu jej rozebírat, druzí se přikláněli k variantě stržení zdí a vyklízení všech sutin. Po čtyřhodinovém jednání byla nakonec zvolena varianta stržení zdí, což přítomní hasiči po poledni provedli. Začalo odklizení sutin, přítomný redaktor listu Národní politika si povzdechl nad pomalým tempem, se kterým k tomu docházelo. Takto bude trvat týdny, než budou těla mrtvých vyproštěna...

Po obědě také dorazila narychlo ustavená vyšetřovací komise složená ze zástupců soudu a prokuratury, dvou znalců v oboru stavitelství a zapisovatele. Její členové ihned zaznamenali nesrovnalosti – například šířka konstrukčních traverz byla o 5 centimetrů menší, než bývalo zvykem. Se svou teorií o příčině neštěstí přišel i stavitel Procházka. Podle něj byly základy domu založeny ještě o půl metru níže, než stanovil projekt, pod domem tak zřejmě prochází nějaký vodní proud, který pád domu způsobil. I přes pomalé odklizení trosek se podařilo objevit dvě mrtvá těla – dvačtyřicetiletého zedníka z Klecan Josefa Osmíka a již zmíněného Josefa Smolíka, otce dvou bratrů, kteří vyskočili z oken. V této souvislosti uvedl tisk fakt, že Antonín Smolík se už podruhé přichomýtl k podobné nehodě, byl totiž svědkem pádu železných traverz při stavbě Průmyslového paláce na jaře 1891.

I třetí den byly záchranné práce zahájeny už brzy ráno. Kolem desáté dopolední se zdálo, že dosud stojící stěny domu začínají povolovat, takže bylo nutné je podepřít trámy. Nedlouho poté bylo nalezeno tělo dělníka Josefa Krušiny st. z Holešovic. Někde v sutinách zůstalo zasypané tělo jeho syna. O srdceryvné scéně na místě neštěstí nebyla nouze. Krušinova mrtvola byla odvezena do

márnice na holešovický hřbitov, krátce poté se na zbořeniště dostavila jeho manželka. Deník Národní politika líčil smutnou scénu: „Záhy po odvezení nebožtíka přišla ku sřícené stavbě žena nešťastníka, která je zmrzačena, a zoufale naříkala. Nešťastný muž se synem byli jejími živiteli. Ubohá již dva dny ničeho nepožila. Čekala v sobotu na výplatu, ale místo ní dostala zprávu o smrti obou.“

Odpoledne se podařilo ze sutin vytáhnout tělo další oběti, Josefa Zlocha. Bylo natolik zohavené, že mohlo být identifikováno jen podle kalhot, které měl na sobě. Když zřízenci odnášeli rakev, zastavil je dav přihlížejících, přičemž někteří se snažili odtrhnout víko rakve. Strážníkům se jen s největším úsilím podařilo dav rozehnat. Na místo se také opět dostavila vyšetřovací komise. Bylo rozhodnuto, že bude třeba stavbu zcela odstranit, vzhledem k tomu, že existovala možnost, že základy jsou narušené. Tyto práce zadal majitel Charvát firmě stavitele Jana Seiferta

Kdo za to může?

Jak už to v podobných případech bývá, po odeznění prvotního šoku se začala řešit otázka, kdo je za neštěstí zodpovědný. I když v době nehody byly standardy bezpečnosti práce a pracovních podmínek obecně ve srovnání s dneškem velice nízké, přece jen rozsah neštěstí způsobil velký poprask. Třetí den po nehodě se také v tisku objevilo prohlášení sepsané právním zástupcem majitele nemovitosti Jana Charváta dr. Šalamounem Žaludem. V něm si – vcelku pochopitelně – majitel domu „myje ruce“ nad neštěstím, když zdůrazňuje, že stavbou pověřil Jana Procházku a on byl také jediným zodpovědným za dodaný materiál i provedení konstrukčních prací. Různé spekulace také živily kusé informace, které pronikaly na veřejnost z vyšetřování. Každopádně dle projektu měly být obě štítové zdi postaveny na šířku jedné a půl cihly, ale ve skutečnosti jejich tloušťka odpovídala jen cihle jedné. Také průčelní zeď byla poměrně výrazně slabší, než určovaly stavební plány.

Tisk, konkrétně Národní listy, nešetřil kritikou směrem k magistrátu. Inženýři, kteří by měli dohlížet mj. na kvalitu prováděných staveb, se podle deníku zabývají nepodstatnými detaily a nedostává se jim času na skutečně důležité záležitosti. Ještě příkřejší byl ve své kritice časopis Sociální demokrat. Zabitě dělníky označil za oběti vraždícího kapitálu. Řešení, respektive předcházení těmto událostem viděl v organizování stavebního dělnictva, jež mělo dělníkům zajistit větší sílu při vyjednávání se stavebními podnikateli.

Stejně jako v současnosti i v předminulém století vyvolalo neštěstí vlnu solidarity. Improvizovaná sbírka na postižené vznikla přímo na místě, vybíralo se ale i v četných pražských hostincích a pro rodiny zabitých byly určeny také výtěžky z některých společenských akcí či zábav. Se zajímavým nápadem, jak podpořit vdovu Osmíkovou (která přišla o manžela, s nímž měla dvě děti – dvouleté a pětinedělní), přišel malíř krajinář Václav Jansa. Věnoval jeden ze svých obrazů – motiv z Dalmácie – do aukce a výtěžek 70 zlatých poukázal právě vdově z Klecan.

I čtvrtý den pokračovalo za neutuchajícího zájmu veřejnosti prohledávání trosek. Po poledni bylo nalezeno tělo jednapadesátiletého zedníka Josefa Soukupa z Bohnic. Během katastrofy pracoval ve sklepě a byl doslova zasypan padajícími trámy, neměl tedy šanci přežít. Až následujícího dne, ve středu 20. prosince, bylo objeveno tělo poslední oběti – teprve čtrnáctiletého Václava Frolíka. Konečná bilance neštěstí tedy čítala osm mrtvých a šest těžce zraněných. Za štěstí bylo možné považovat dobu, kdy k tragédii došlo – v pozdním prosincovém odpoledni se už na staveništi pohybovalo méně dělníků, než bylo obvyklé.

Soudní proces

Vyšetřování tragédie z prosince 1893 se podařilo uzavřít na jaře následujícího roku a 25. června začalo před čtyřčlenným senátem zemského trestního soudu přelíčení. Obžalován byl stavitel celého domu Josef Procházka a třináct jeho zaměstnanců. Závěry vyšetřování hovořily ohledně příčiny neštěstí jasnou řečí: „... zbytky sesutého domu byly v lednu znalecky ohledány i zjištěno, že práce zednická na sklepech zdivu byla nedokonalá, nedbalá a neřemeslná a že toto zdivo na mnoha

místech postrádalo řádné vazby a takzvaného horizontálního vrstvení, což platilo zejména o prostřední zdi skleповé. Soudní znalci v oboru stavitelství označili vadnou práci tu za příčinu katastrofy, z kteréhož důvodu učiněn z ní nejen stavitel Procházka, nýbrž i veškeré dělnictvo zodpovědným.“

Soudní jednání začalo výsledkem obžalovaného stavitele Procházky. Ten si stěžoval, že po „aféře holešovické“ je zcela bez peněz a jeho reputace je zničena. Na otázky, proč připustil, aby bylo zdivo provedeno nekvalitně, odpověděl, že práce „přeprodal“ zedníkovi Václavu Springerovi, se kterým měl z předešlých zakázek dobré zkušenosti. Byl si ale vědom, že převedení části prací jej nezbavilo odpovědnosti. Tvrdil také, že své zedníky platil více než dobře (o 50–80 % více, než bylo tehdy obvyklé), a nezavdal jim tedy důvod práci provádět nekvalitně. Soudce se také obžalovaného ptal, zda je pravda, jak tvrdí ostatní obžalovaní i svědci, že se na stavbě příliš nezdržoval. To obžalovaný popřel, s tím, že dohledem nad kvalitou pověřil již zmíněného Springera. Odmítl i používání nekvalitní malty, kterou označila vyšetřovací komise jako jednu z příčin pádu zdi. Za důvod, proč dělníci pracovali špatně a ledabyle, označil jejich snahu uškodit mu.

Poté následoval výslech výše jmenovaného Václava Springera, který popřel všechna tvrzení stavitele Procházky. Zejména odmítl informaci, že právě jeho pověřil Procházka dohledem nad prací zedníků, tento úkol měl jakýsi Klainer, který byl vyučený krejčí! Odmítl také, že by Procházka své zaměstnance dobře platil.

Další obžalovaní vypovídali prakticky totožně, sami pracovali kvalitně, ale museli čelit tlaku stavitele na maximální využití materiálu bez ohledu na běžně používané postupy a zejména na rychlost provádění prací. Staviteli Procházce jistě nepomohla výpověď jednoho z obžalovaných, zkušeného šestašedesátiletého zednického pomocníka Františka Horálka, který prohlásil, že „jaktěživ tak hanebnou práci při stavbě neviděl“.

Soudní líčení nakonec zabralo pouhý jeden den, v půl osmé večer vynesl soud rozsudek. Nejvyšší trest ze všech obžalovaných dostal stavitel Josef Procházka – pět měsíců nepodmíněně, Václav Springer byl odsouzen na měsíce tři. Většinu obžalovaných dělníků stála nekvalitní práce šest týdnů ve vězení. Odsouzení museli navíc zaplatit více než 11 000 zlatých úrazové pojišťovně. Nechám na čtenářích, aby zhodnotili, zda je pět měsíců kriminálu dostatečný trest za osm zmařených životů. Lze se ale domnívat, že v dnešní době by obdobný případ skončil podstatně vyššími tresty.

A jak z celé kauzy vyšel majitel pozemku i domu, majitel bednářské dílny Jan Charvát? Už v polovině ledna 1894 nebylo po katastrofě ani památky, pozemek byl zcela vyklizen. V době, kdy probíhal soud, zde už Charvát stavěl nový dům. Ani tato stavba se ale nedožila dnešních dnů, na počátku 80. let byl objekt zbořen, přesně pod ním totiž inženýři naplánovali tubus metra.

Každopádně až se budete pohybovat v okolí místa neštěstí, vzpomeňte památky mužů, kteří se ve snaze zajistit živobytí svým rodinám stali obětí hamižnosti svých zaměstnavatelů.

<https://www.praha7.cz/zapomenuta-prosincova-tragedie>